

MARIA VAN HEMERT

5

VOORTBORDUREN
AAN GROOTMOEDER'S
HANDWERK.

VRIJ BORDUURWERK

I

UITGAVE NEDERLANDSE BOND
VAN PLATTELANDSVROUWEN

vrouwen
van nu

vrouwen
van nu®

vrouwen
van nu

HANDLEIDINGEN

BEHORENDE BIJ DE

PATRONEN-UITGAVE „VOORTBORDUREN
AAN GROOTMOEDER'S HANDWERK”

HANDLEIDING V

VRIJ BORDUURWERK I

DOOR

M. VAN HEMERT

UITGAVE VAN DE
NEDERLANDSCHE BOND VAN PLATTELANDSVROUWEN

Het is met grote voldoening, dat het Hoofdbestuur van de Ned. Bond van Plattelandsvrouwen een aantal handleidingen voor de oud-Nederlandse handwerktechnieken het licht doet zien.

Hiermede immers wordt een belofte ingelost aan Mejuffrouw Marie van Hemert, wier innige wens het was, mede te werken aan de bevordering van het goede handwerk, dat zoveel vreugde kan geven aan een ieder die het beoefent, ziet of mag gebruiken.

Het Hoofdbestuur is van mening, dat zowel deze techniekboekjes als de voorbeeldplaten die er bij behoren (doch die apart worden verkocht), voor dit doel zeer geschikt zijn. De zorgvuldige samenstelling en de met liefde gekozen voorbeelden, zullen tot proberen opwekken en alle nodige aanwijzing geven.

Helaas mocht Mejuffrouw van Hemert de uitgaven van haar werk niet beleven. Wij zijn haar dankbaar, dat zij heel haar handwerkkennis en -kunst naliet aan de Nederlandse vrouwen. Want behalve dat zij met haar boekjes en platen ook in de toekomst ons voorlichting zal blijven geven, heeft zij ook gezorgd, dat al de prachtige werkstukken die zij zelf vervaardigde, ten alle tijde ter bezichtiging liggen uitgesteld in het Ned. Openlucht Museum te Arnhem.

Tenslotte rest ons ook nog een woord van dank aan Dr Win. Roukens, directeur van dit museum, die ons met grote bereidwilligheid bijstond de uitgave tot werkelijkheid te maken.

INLEIDING.

Deze handwerkuitgave dankt haar naam aan de titel van een tentoonstelling, die in 1943 en '44 gehouden werd in het Openluchtmuseum te Arnhem en in de Bijenkorf te Amsterdam. Het is n.l. daar, dat het plan voor de uitgave in de tegenwoordige vorm ontstond. Deze zal bestaan uit een 7-tal beknopte handleidingen, voorzien van diagrammen en foto's, die minder bekende of geheel in onbruik geraakte handwerktechnieken behandelen.

Bij deze boekjes behoren losbladige patronenvellen, die patronen geven van de technieken, die in de boekjes besproken worden, maar die ook los daarvan kunnen worden gebruikt. De bedoeling is, deze serie geleidelijk uit te breiden.

De patronen zijn deels afkomstig van oud Nederlands handwerk, deels van andere takken van de oude volkskunst, zoals houtsnijwerk, smeedwerk, leerwerk, aardewerk, enz. Zij geven daarmee dus tevens een verzameling van motieven uit onze Nederlandse volkskunst, die nog veel te weinig door ons volk gekend wordt.

Wat nu het gebruik voor het handwerk betreft, de kruissteekpatronen, de stopwerk-, witwerk, en snëwerkpatronen, de doorstoppatronen, deze alle lenen zich direct tot nawerken. Uitgewerkte toepassingen voor een bepaald handwerk zult U hier niet vinden; wij willen zoveel mogelijk aan uw eigen verbeeldingskracht overlaten.

De patronen voor vrij borduurwerk en de motieven van andere takken van volkskunst stellen deze verbeeldingskracht op een hogere proef. Hierbij moet U n.l. zelf de keuze maken van de steken, die U wilt gebruiken; U kunt de patronen vergroten of wel vervormen voor een andere grondvorm; kortom, op allerlei manieren wordt hierbij een beroep op Uw fantasie gedaan. Op de patronenvellen zelf worden nog nadere aanwijzingen gegeven.

Dit is wel heel wat anders dan het kopen van een strijkpatroon of van voorgetekend en begonnen handwerk in een winkel. Laat U er echter niet door afschrikken. Het zal in het begin wat meer moeite kosten; de eerste resultaten zijn misschien niet dadelijk een succes, maar het zijn de eerste stappen om te komen tot *eigen* werk, dat, hoe eenvoudig ook, steeds van veel grotere waarde is dan de onpersoonlijke massaproducten uit de winkels. Alleen eigen, levend werk kan de herleving van het vrouwelijk handwerk brengen, die wij met deze uitgave beogen.

M. VAN HEMERT.

Het werk van Mejuffrouw van Hemert verdient alle waardering, omdat hierdoor de oude volkskunst bekendheid behoudt en navolging ondervindt.

Mogen deze werkjes op ruime schaal worden verbreid als bronnen voor de verbetering van de handwerk-technieken en mogen deze de fantasie prikkelen tot behoud van een goede volkskunst in deze tijd.

De werkjes mogen m.i. in geen enkele schoolbibliotheek ontbreken en moeten in handen komen van ieder, die zich op het gebied van handwerken begeeft.

M. M. A. MICHELS,
Inspectrice Nijverheidsonderwijs.

VRIJ BORDUURWERK I.

De beide handleidingen voor Vrij borduurwerk beoelen een poging te zijn tot wederopleving van de borduurkunst, die in vroeger tijd zo'n grote, algemene bloei heeft gekend, die echter tegenwoordig nog slechts door enkelen wordt beoefend. Behalve het exclusieve werk van enige kunstnaaldwerksters namelijk is de borduurkunst als *algemene* uiting van vrouwelijk handwerk sedert ettelijke generaties volkomen in verval geraakt. Dit is wel voor een groot deel te wijten aan onze rusteloze haastige tijd; als wij al handwerken, willen wij met de minste moeite een gemakkelijk succes bereiken, en wij worden in dit streven gesteund door de massaproductie, die ons, via de handwerkwinkels, de kant en klaar voorgetekende en begonnen handwerken levert, die niet meer van ons vragen, dan ze volgens de gegeven aanwijzingen af te werken. Het resultaat is meestal van een goedkope smakeloosheid, en in elk geval steeds van een volslagen onpersoonlijkheid en karakterloosheid.

Wij hebben ons afgevraagd, of dit niet anders zou kunnen worden, wanneer wij ons eens van de armoede van onze prestaties rekenschap gaven en ons ernstig wilden bezinnen op een uitweg om uit dit doodlopende slop te geraken.

Er is wel nooit een vrouw geweest, die niet naald en draad kon hanteren; en het is met niet meer dan met naald en draad, dat door alle tijden heen de prachtigste stalen van handwerkkunst geschapen zijn. De zucht naar versieren zit de mens in het bloed. Toen in de oertijd met de primitieve houten naald en de grove draad de huiden of de grove weefsels aan elkaar werden ge-

voegd om voor kleding te dienen, was daarmee tevens de borduurkunst geboren. Dat dit geen overdreven term is tonen de voorbeelden, die uit de oudheid zijn overgeleverd en tonen nog steeds de meest uiteenlopende vormen van handwerkkunst, die door de eenvoudige boerinnen en volkswrouwen in welhaast alle landen gemaakt werden, en hier en daar nog gemaakt worden.

Wat die alleroudste borduurkunst betreft, Homerus schrijft er reeds over; vondsten in de Egyptische pyramiden brachten borduurwerk aan het licht, dat van omstreeks 1500 vóór onze jaartelling stamt. Ook de Bijbel vertelt ons er van, zie Exodus 39 of Ezechiël 27.

Ook in de Europese landen zijn hier en daar nog werkstukken uit de eerste 1000 jaar onzer jaartelling aanwezig; dit betreft meest kerkelijke borduurkunst; de kloosters hebben de bloei van de handwerkkunst zeer bevorderd. Maar ook de vorsten deden dit; zo bijvoorbeeld in Engeland Henry III en later koningin Elizabeth; in Frankrijk was Henri IV een groot beschermer. Eén van de grootste bloeitijdperken was de XIIIde eeuw. De borduurkunst werd zowel door mannen als door vrouwen beoefend, die in gilden verenigd waren. In 1295 telde het borduurdersgilde in Parijs 93 leden, en aan de opleiding werden hoge eisen gesteld; de leertijd bedroeg 8 jaren en een meester mocht maar één leerling tegelijk aannemen. In Frankrijk werd het top-punt van bloei bereikt in de XIVde eeuw; maar ook later, in de XVIIIde eeuw telde het gilde nog 250 leden. De bekende Jardin des Plantes te Parijs werd gesticht door de botanicus Jean Robin tezamen met Pierre Vallet, borduurder van Henri IV.

In de andere landen van Europa heeft de borduurkunst het eveneens tot grote bloei gebracht: Italië, Spanje, Zwitserland, Scandinavië, Griekenland, Rusland, de Balkanlanden, Hongarije. In vele van deze landen was het in het bijzonder de volkskunst, die de prachtigste resultaten voortbracht. Ook Nederland kende tijden van grote bloei, meer speciaal het Vlaamse borduurwerk was beroemd. Wat de volkskunst betreft, op het gebied van de vrije borduurkunst is er niet zo heel veel meer te vinden. Op Marken is er het borduurwerk van de rijglijven; op Urk geborduurde borstlapjes, in Huizen geborduurde ondermutsen en ook in Friesland 18e-eeuwse mutsen, van linnen met zwaar, zwart borduurwerk. Van dit alles leeft alleen op Marken het borduren nog voort, omdat de klederdracht het nog vraagt.

Al dit werk ontstond steeds uit de drang tot versieren, uit de liefde tot het gebruiksvoorwerp of de kleding en uit de behoefte, er iets eigens en persoonlijks van te maken, iets, wat waarlijk niet steeds gepaard behoeft te gaan met tijdrovende werkstukken, maar wat ook met een eenvoudige versiering het doel bereikt, om een persoonlijke uiting te zijn, die vreugde en voldoening schenkt en veredelend werkt. Dit is er de grote waarde van, en daarom getuigt het verval in onze tijd op dit gebied van die grote geestelijke armoede, die wij zo gaarne zouden willen opheffen. Wij kunnen de tijd niet terug zetten; dat zou ook niet goed zijn, maar wij kunnen ons bewust worden van wat wij aan waardevol overboord hebben geworpen en trachten, met de mogelijkheden van onze tijd, iets te redden van dat, wat ons leven van nu rijker kan maken aan warmte en liefelijkheid, dan het veelal is.

En dan zien wij bij voorkeur terug naar die oudere tijden, toen de versieringskunst nog zo zuiver van stijl was: liever dan naar de latere tijd, van de tweede helft der 18de eeuw af, toen de patronen steeds naturalistischer werden, met perspectief en licht- en schaduw-effecten, die de decoratieve versiering van een plat vlak ten enenmale geweld aandoen.

Er zijn mensen, die beweren, dat wij niet naar het verleden moeten zien, omdat het onze originaliteit zou schaden. Maar heeft de mensheid niet steeds voortgebouwd op de ervaringen van het verleden en zijn voordeel gedaan met wat in oude tijden aan groots tot stand kwam? En is het in tijden van verval op een bepaald gebied niet juist goed om terug te zien naar een periode van bloei, om ons daarop te bezinnen en van daaruit weer onze weg in het heden terug te vinden? Nabootsen van het oude is hierbij allermint de bedoeling. Wel echter het zich vertrouwd maken met de mooie uitingen van handwerkkunst in het verleden en met de volkskunst in ons land en in andere landen, die op zo'n bekoorlijk naieve manier decoratieve versiering van het zuiverste gehalte geeft. Geeft uw ogen de kost in musea en oudheidkundige verzamelingen; leest er de boeken over, die in bibliotheken verkrijgbaar zijn; neemt in U op, hoe dit alles ontstond.

Het ideaal, dat iedere handwerkster zelf haar patronen ontwerpt, is voorlopig allicht een wat te hoog gesteld doel, al mogen wij het niet uit het oog verliezen, en al zal het op eenvoudige schaal misschien meevallen, wat wij na wat oefening op dit gebied kunnen presteren.

Een eerste vereiste is een zekere mate van technische vaardigheid, kennis van materialen en hun mogelijk-

heden, kennis van verschillende steken, en het zich vertrouwd maken met het karakter en de uitdrukkingmogelijkheid er van.

Daarom brengen deze handleidingen allereerst een aantal steken, zo duidelijk mogelijk beschreven en met begeleidende diagrammen, en een aantal voorbeelden van verschillende toepassingen. De bedoeling is dan, dat ieder nu zelf met deze steken gaat experimenteren, grof, fijn, met verschillend materiaal, open en gesloten, in andere verhoudingen en steekrichtingen. Zodoende zult ge zien, dat ge als het ware spelenderwijs tot eigen vondsten kunt komen en van daaruit tot eigen toepassingen, eerst in eenvoudige motiefjes of randjes, allengs misschien in groter werk, hoewel natuurlijk niet iedereen in deze richting talenten zal bezitten. Voor haar geven de bijbehorende patronenseries allerlei van de mooie oude motieven; hetzij van handwerk, hetzij ontleend aan andere takken van toegepaste kunst, zoals houtsnijwerk, drijfwerk, beschilderingen, waarbij het er om gaat, om *zelf* tot een eigen uitbeelding in handwerk te komen. Dit is dan altijd nog beter, dan het blindelings nawerken van de onpersoonlijke patronen van de massaproductie, omdat het het eigen initiatief prikkelt. Wij ontveinzen ons niet, dat wij ons hier op gevaarlijk terrein begeven, door een ieder, rijp of groen, op het zelf ontwerpen los te laten. Het ontwikkelen van het eigen initiatief achten wij echter zó belangrijk, dat wij er iets voor moeten wagen. Een zekere controle op wat er gemaakt wordt zal natuurlijk gewenst zijn, niet alleen, maar ook zeer nuttig kunnen werken. De beste wijze, waarop dit in de praktijk uitvoerbaar zal zijn, is nog een onderwerp van overweging en zal te zijner tijd bekend gemaakt worden.

Wat dan nu de borduursteken betreft, er zijn er een zeer groot aantal; dit komt ook hierdoor, dat eenzelfde steek dikwijls onder verschillende namen bekend is. Gaan wij de structuur van de verschillende steken na, dan zien wij, dat er echter maar een beperkt aantal grondvormen zijn, waar zij alle een variatie van vormen. Ik zou vier hoofdgroepen willen onderscheiden, en wel:

- I *Enkelvoudige steken*, n.l. die, waarbij de draad eenvoudig doorgetrokken wordt; zo bijv. rijgsteek, stiksteek, steelsteek.
- II *Lussteken*, waarbij de draad vóór het doortrekken om de naald wordt gelegd. Hieronder vallen alle soorten kettingsteken, festonsteken, taksteken, enz.;
- III *Knoopsteken*, waarbij de draad twee of meer keer om de naald wordt gelegd, hetzij in dezelfde of in tegengestelde richting.
- IV *Samengestelde steken*, waarbij het eindresultaat ontstaat door 2 of meer bewerkingen.

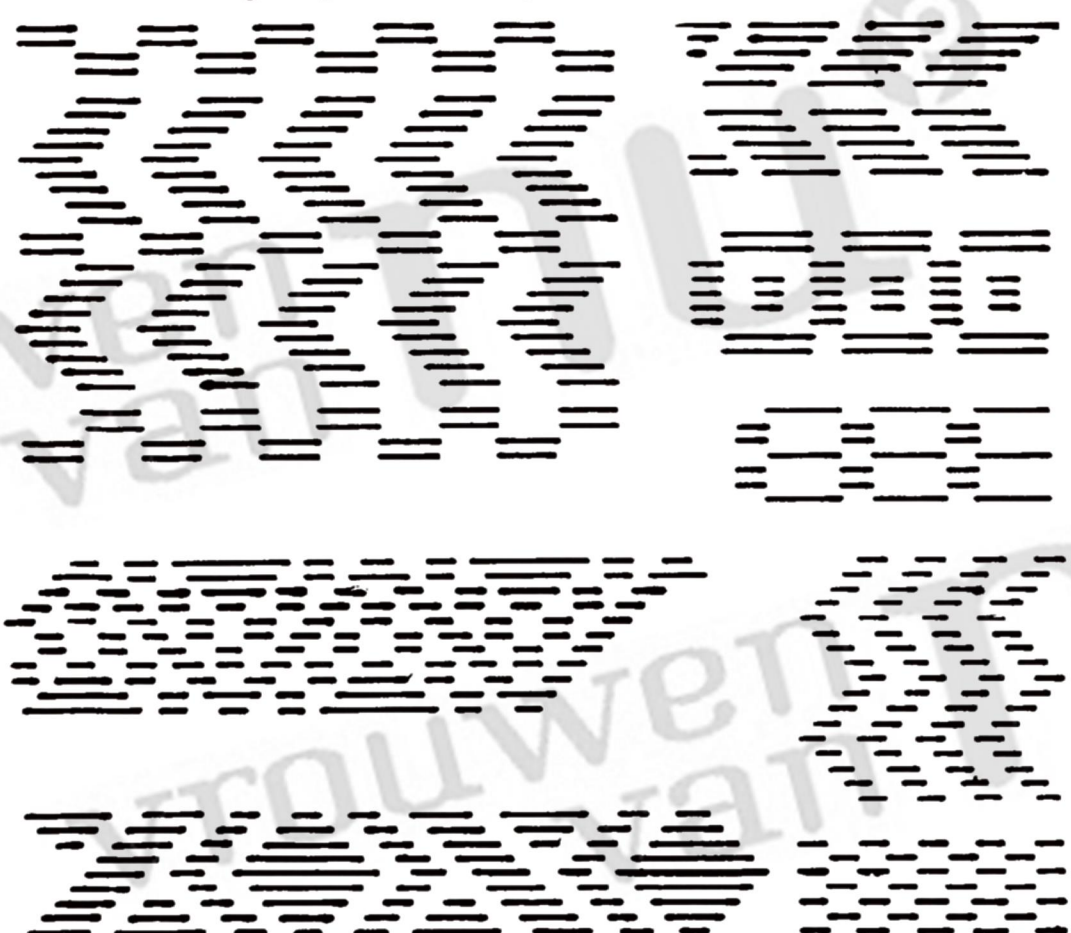
Het is niet de bedoeling bij de nu volgende beschrijving aan deze systematische indeling vast te houden, maar integendeel in iedere handleiding van elke groep een aantal steken te geven, zodat er al dadelijk verschillende mogelijkheden ter beschikking staan. En dan geven wij U deze raad: werkt deze steken eerst op een proeflapje uit; neemt daarvoor een stof met duidelijke draadverdeling. Als vrije borduursteken kunnen ze ook op onverdeelde stof worden gewerkt, maar voor een eerste begin geeft het steun bij het vinden van de juiste verhouding en bij het oefenen in regelmatig werken.

Rijgsteek I₁.

Wij beginnen met wat zeker de meest algemeen bekende en vermoedelijk ook wel de alleroudste steek is,

maar tevens de steek, die de grootste toepassingsmogelijkheid in zich bergt: de *Rijgsteek*, behorende tot de eerste hoofdgroep. Het diagram laat deze steek zien in

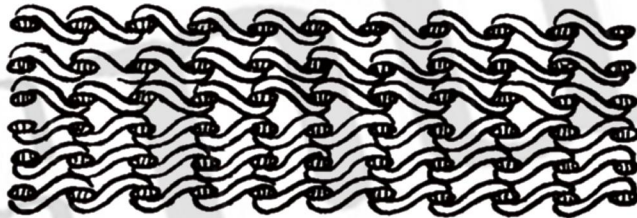

gelijke afstanden van, laten wij zeggen 2 op, 2 neer. Er zijn echter nog talloze andere verhoudingen mogelijk. De steek is geschikt als lijnsteek, maar eveneens in meerdere rijen onder of naast elkaar, of als vlakvulling; en juist hierbij komen die talloze mogelijkheden naar voren, die ontstaan uit de toepassing in verschillende verhoudingen. Een paar van die toepassingen laten wij U hier zien en verder verwijzen wij naar de patronenserie bij handleiding III over het *doorstopwerk*, dat op deze zelfde techniek berust.

Probeer U ook eens, wat U hier zelf van kunt maken; ik wed, dat het resultaat U mee zal vallen en moed zal geven voor volgende experimenten.

2. *Doorgeslingerde rijgsteek*, IV₁.

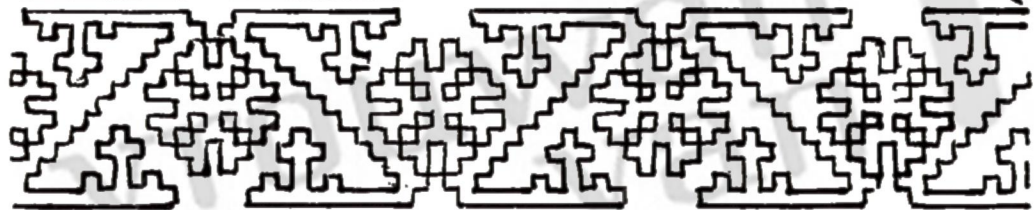
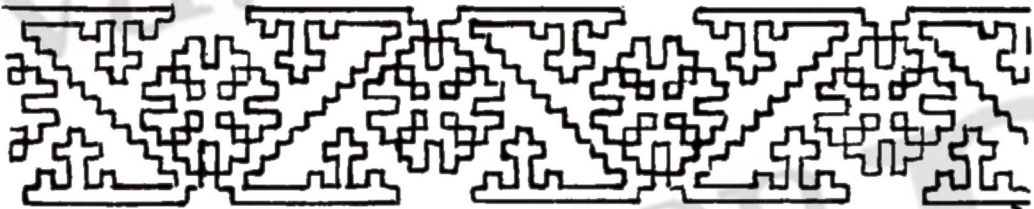
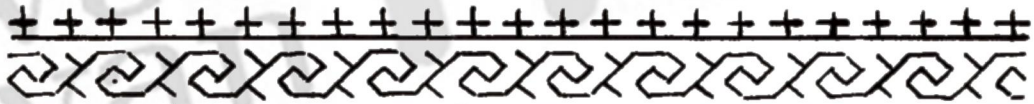
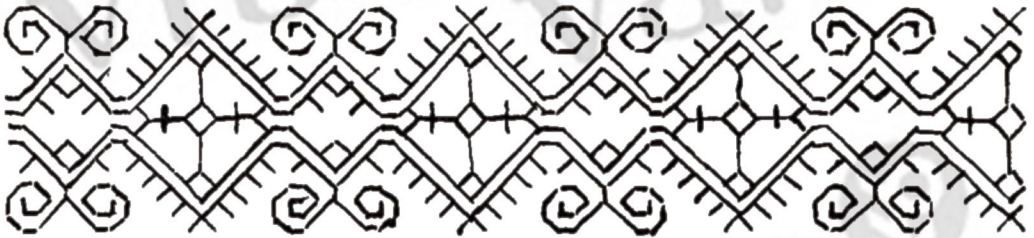
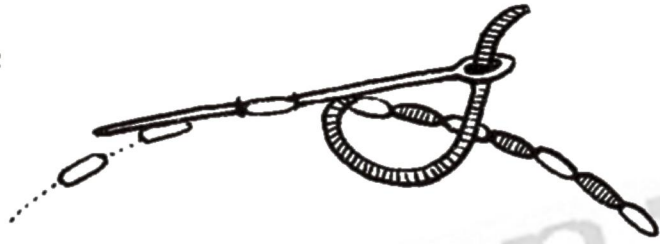
IV₁

Ook als samengestelde steek: Verschillende rijen rijgsteek vlak onder elkander en deze vervolgens rij voor rij doorgehaald met een andere draad, in dezelfde of in tegengestelde richting lopend, in één of meer kleuren. Een gemakkelijk werkje, ook voor kinderen, die er aardige versieringen van kunnen maken voor bladwijzers, servetbanden, ceintuurs, randjes langs een jurkje of mutsje.

3. *Holbeinsteek* I₂ is een dubbele rijgsteek, steeds in gelijke afstanden, in de ene richting heen, in de andere

I₂

over de tussenuitruimten van de eerste rij terug, zoals het diagram aangeeft. Deze steek wordt voor contouren gebruikt. In het Italiaanse Assisi-werk zien wij hem toegepast. De motieven worden daarbij geheel met Holbeinsteek omlijnd; verder worden ze onbewerkt gelaten, terwijl de achtergrond met kruissteek wordt ingevuld. Ook wordt Holbeinsteek veel voor kledingversiering gebruikt; ze dankt er haar naam aan, omdat ze voorkomt aan de kleding op schilderijen van Holbein, in wiens tijd het blijkbaar mode was. Enige voorbeelden laten wij U hier zien; een paar randjes van oude merklappen en een „echte” Holbeinrand, zoals die voorkomt op het portret van Jane Seymour, geschilderd in 1536.

Bij deze techniek is vóór- en achterzijde volkomen gelijk; bij het werken moet men hier terdege rekening mee houden; er mag aan de achterzijde niet worden overgestoken en ook het aan- en afhechten gebeurt onzichtbaar door een eindje dubbel door te rijgen.

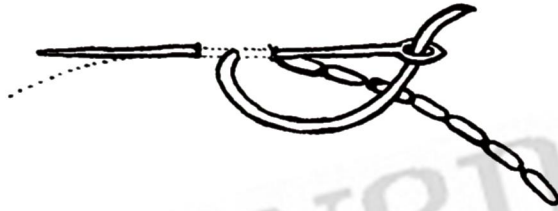
Uit de werktekening van de tweede rand ziet U, dat alle krullen en uitstekende steekjes ineens heen en terug geregen worden; de hoofdlijn wordt dan later teruggaand afgemaakt. Deze rand wordt in vier gedeelten gewerkt.

Daar het werk vóór en achter eender is, leent het zich goed voor tafelkleden, voor slabbetjes (met omtrekken van kruissteekmotiefjes) en voor de splitafwerking van een blouse, die open en gesloten gedragen kan worden.

4. De *stiksteek*, I₃. Nog een overbekende steek, eveneens geschikt voor fijne lijnen. Aan de achterzijde geeft deze steek een steelsteek te zien, of vaker nog een splijsteek, wanneer n.l. de werkdraad zo soepel is, dat de

naald er doorheen gaat. Mooi regelmatige kleine steekjes doen deze techniek het beste tot haar recht komen.

I₃

5. De *steelsteek*, I₄. Zoals de naam aanduidt, wordt deze steek veelal voor steeltjes en dunne lijnen gebruikt. Het effect is dat van een koordje. Om dit mooi en gelijkmatig te verkrijgen, moeten de steken niet te groot genomen worden en precies aan elkander aansluiten, zodat aan de achterzijde een stiksteek ontstaat.

I₄

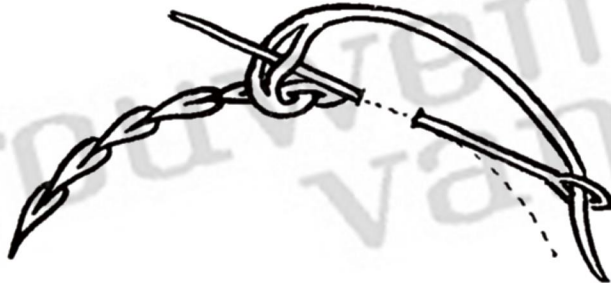
Deze steek wordt, zoals het diagram aantoont, van links naar rechts gewerkt, en men steekt steeds, hetzij onder, hetzij boven de draad terug, maar altijd aan dezelfde, eenmaal aangenomen zijde. Deze steek voegt zich soepel in bochten; alleen als de bocht heel scherp is, verdient het aanbeveling, bij het terugsteken even in de draad te steken, daar de steek anders wegtrekt.

Behalve als lijnsteek is de steelsteek ook goed te gebruiken als vulsteek in dicht aansluitende rijen. Ook kan men hierbij soms een aardig effect bereiken door beurtelings een rij boven en een rij onder de draad terug te steken, zodat een smal vlechtje ontstaat.

6. De *splijsteek*, I₅, wordt geheel als de steelsteek

gewerkt, met dit verschil, dat hierbij steeds in de draad wordt teruggestoken, zodat als het ware een heel fijn kettingsteekje ontstaat. Vanzelfsprekend moet men hier voor een splitsbare draad gebruiken.

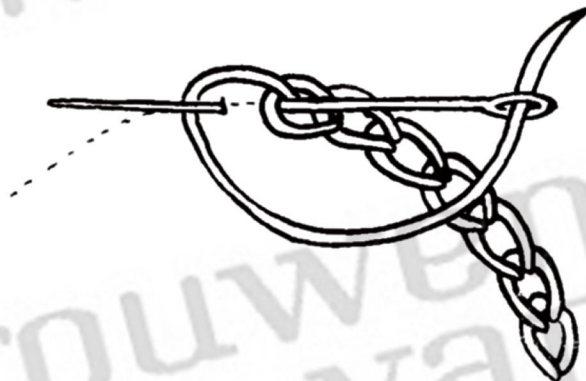
I₃

Behalve als lijnsteek, is deze steek, vooral bij het oude borduurwerk, veel toegepast als vulsteek. Met zijde, heel fijn en dicht aaneensluitend, geeft het een effen, glanzig vlak, waarin door de richting van de steken en door in elkaar overlopende tinten een bepaalde modellering gegeven kan worden. Voor gezichten, kledingplooien en draperieën werd het regelmatig toegepast.

7. De kettingsteek, II₁, behoort tot de tweede hoofd-

II₁

groep, die der lussteken. Zoals het diagram aangeeft, wordt hij van rechts naar links gewerkt, of nog gemakke-

lijker van boven naar beneden, naar zich toe werkend. De naald wordt in de lus gestoken, in dezelfde opening waar de draad uitkwam en even verder naar boven gestoken; vóór het doortrekken wordt de draad van links naar rechts om de naald gelegd. De laatste lus wordt door een klein steekje vastgezet.

Regelmatige, en niet te grote steken nemen. Aan de achterzijde ontstaat ook hier een stiksteek.

De kettingsteek behoort tot de oudste en meest algemeen voorkomende steken; hele borduurwerken zijn enkel en alleen met deze steek uitgevoerd. Als lijnsteek, maar ook als vulsteek is hij heel bruikbaar; op deze laatste manier toegepast, maakt hij het beste effect, wanneer men van buiten naar binnen gaande steeds de contour van het te vullen vlak volgt.

Op het beginsel van de kettingsteek zijn vele variaties mogelijk, waarvan deze boekjes er verschillende zullen geven.

8. *Losse kettingsteken*, II₂.

Losse kettingsteken zijn op allerlei manieren toe te passen, als strooisteekjes om lege plekjes te vullen, in

combinaties voor sterretjes en bloemvormpjes, in grotere bloem- of bladvormen. Iedere lus wordt hierbij natuurlijk met een steekje vastgezet.

9. *De omwoelde stiksteek*, IV₂. een samengestelde steek, waarvan de eerste bewerking bestaat uit de ge-

wone stiksteek; daarna wordt deze steek omwoeld, d.w.z. men steekt onder iedere stiksteek door zonder door de stof te steken, hetzij één of tweemaal, naargelang de grootte van de stiksteek. Een kleine steek, die

IV₂

eenmaal wordt omwoeld, is mooier dan een grotere, die tweemaal omwoeld wordt. Het effect is een fijn, regelmatig koordsteekje, dat vooral heel bruikbaar is voor het omlijnen van fijne, ietwat grillige contouren, waarvan de vorm heel precies gevolgd moet worden. Hoe fijner de werkdraad en hoe kleiner de steekjes, hoe juister men dit bereikt.

10. *De omwoelende kettingsteek* IV₃ geeft ook een regelmatige cordonsteek, maar grover dan de boven-

IV₃

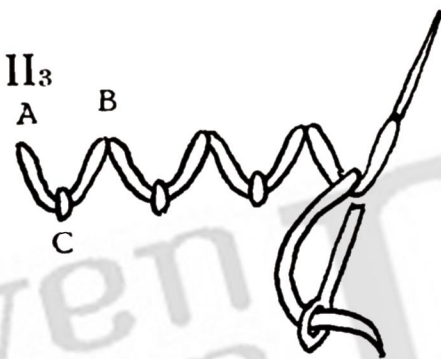

genoemde, vooral als het werkmateriaal grover is, zoals b.v. coton perlé. Ook hier moet de kettingsteek niet te

groot zijn, en als regel zal iedere steek toch tweemaal omwoeld dienen te worden. Deze steek doet het heel goed voor stevige contouren, bijv. voor de omlijning van een vorm, die met reliefsteken wordt opgevuld, of met zogenaamd Perzisch ajour, d.w.z. met open werk, dat ontstaat door het aantrekken van de werkdraad, zonder dat er van de stof draden worden uitgetrokken (zie Handleiding VII).

11. *Open kettingsteek* II₃. Hierbij wordt geen gesloten lus gevormd, zoals hij de gewone kettingsteek, maar is de lus van boven open.

Men werkt van links naar rechts, komt uit bij *a*, steekt bij *b* in en komt bij *c* uit, midden tussen *a* en *b* en zoveel lager, als men de steek diep wil maken. De lus wordt dan vastgezet met een klein steekje, of ook wel met een iets langere steek. Daarna steekt men terug naar het punt *b*, dat nu *a* wordt van de volgende steek.

12. *Maassteek* I₆. Een andere zigzagsteek is de maassteek, van rechts naar links gewerkt. Beginnende bij *A* steken wij bij *B* in en komen bij *C* uit (*A* komt

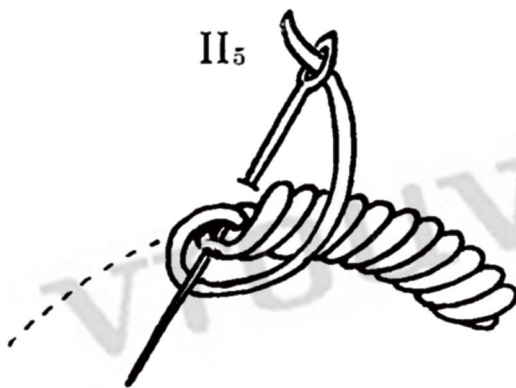
in 't midden van *B* en *C* te liggen); dan weer bij *A* in en bij *D* uit, enz.

Aan de achterzijde komen dus twee rijen horizontale steken te liggen.

13. *Gedraaide kettingsteek II₄*. Dit is een variatie op het thema kettingsteek. Zoals het diagram aangeeft, steken wij hierbij niet in de lus, maar links er buiten, over de draad, die uit de lus kwam, heen en dan rechts van die draad op de werklijn naar boven. Bij het werken

houden wij het beste de draad met de linkerduim even vast. Het resultaat is iets levendiger dan de gewone kettingsteek, die wel eens wat machinaal aandoet. Voor fijne ranken of krullen is deze steek heel geschikt. Door de verhouding van de steken wat te wijzigen komen er natuurlijk andere effecten tevoorschijn.

10. *Aansluitende gedraaide kettingsteek II₅*. Het is ook mogelijk deze steek geheel aansluitend te werken; elke steek vlak naast de volgende. De eigenlijke lussen van de kettingsteken vallen dan geheel weg onder

de schuine bovensteek. Het resultaat is een dik koord of tres, waarvan de onderzijde verhoogd is door de onderliggende lussen. Deze techniek leent zich goed voor hoornachtige vormen.

15. De *knoopsteek* II₆, die in Engeland zowel onder de naam Knotstitch als onder de naam Coralstitch bekend is, is eigenlijk een variatie op de gedraaide kettingsteek; een echte knoopsteek is het dus niet.

Inplaats van de schuine steek te maken, zoals bij diagram II₄, werken wij van rechts naar links, houden

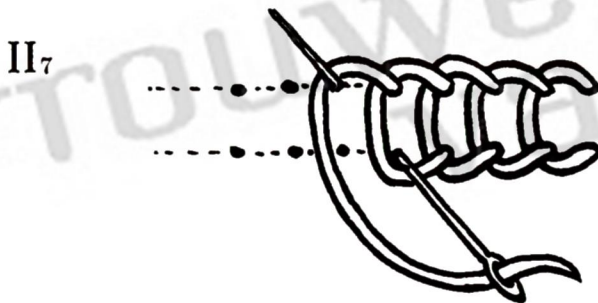

de werkdraad met de linkerduim in horizontale richting vast, maken en zo klein mogelijk steekje van boven naar beneden om deze draad heen door de stof, en trekken de steek tot een knopje aan. Door de onderlinge afstanden der steken groter of kleiner te nemen, ontstaan weer andere effecten. Tamelijk dicht opeen geeft het een levendige lijnsteek, ook alweer heel geschikt voor ranken en fijne krullen.

16. De *brede kettingsteek* II₇. Ook deze vorm van kettingsteek kan in sommige gevallen heel bruikbaar zijn voor het werken van een heel lijnmotief. Ook wordt deze steek wel gebruikt om over een onderliggende draad of

bundel draden of over een bandje van afwijkende kleur heen te werken, bijv. als randafwerking van een jurkje, een zakdoekje, e.d.

Het diagram geeft de werkwijze duidelijk genoeg weer. De lus moet in dit geval los gelegd worden, omdat hij de brede bocht moet kunnen omspannen zonder in te

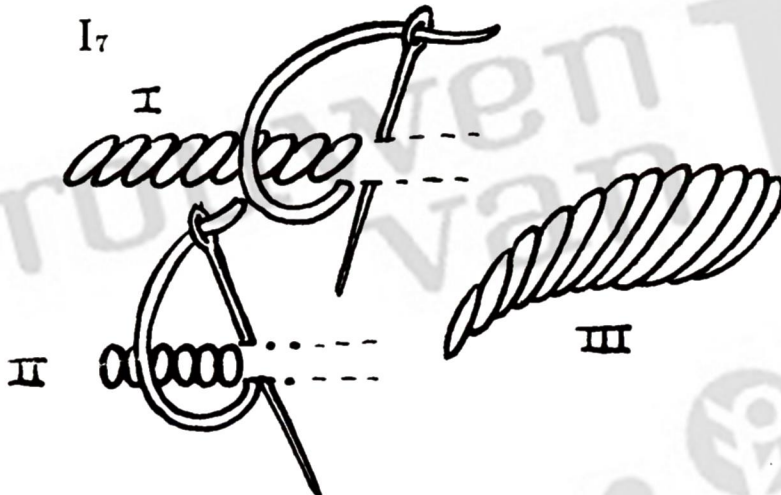

trekken. Het beste is de lus ruim te laten en pas wanneer de naald voor de volgende steek is ingestoken, bij het er omheen leggen van de draad de vorige steek aan te halen. Ook hier zijn door het meer of minder aansluitend nemen van de steken verschillende effecten te bereiken. Probeert U maar zelf.

17. De *platsteek* I₇, behorende tot de groep der enkelvoudige steken, is weer één van de meest bekende en meest toegepaste steken, en eveneens één, die op talloze manieren gebruikt kan worden, met allerlei materiaal, op verdeelde, zowel als op onverdeelde stof. Als vrije borduursteek kennen wij hem allen van de dik geborduurde blaadjes en bloemetjes. Hij kan zowel recht als schuin gewerkt worden. Voor vulling van grotere vormen, waarbij de steken te groot zouden worden, kan men kleinere steken nemen en die in elkaar laten grijpen tot het hele vlak gevuld is; met in elkaar overlopende

tinten kan men hierbij speciale kleureffecten bereiken.

Maakt men rechte steken, dan kan men deze ook in elkaar laten grijpen op meer regelmatige wijze, bijv. steensgewijs of met langere en kortere steken. Wij

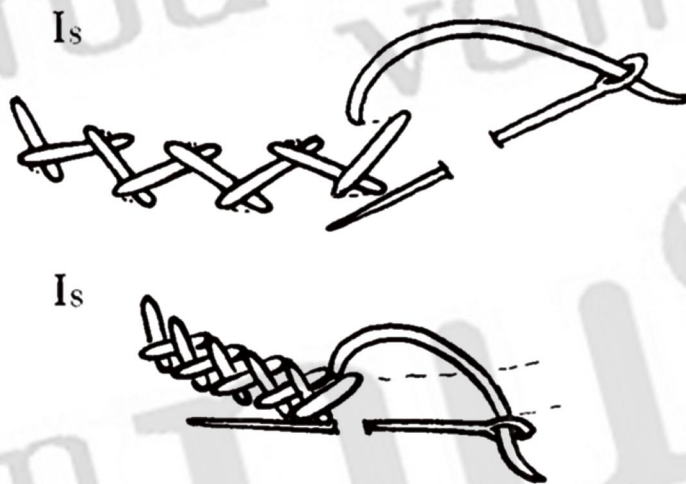
komen hier echter meer op het terrein van de tapisserie- en linnensteken, die in handleiding IV beschreven worden.

18. De *flanelsteek* I_8 behoort ook tot de enkelvoudige steken en is eveneens overbekend. Hij wordt van links naar rechts gewerkt en zoals de beide diagrammen aangeven, kan hij open of aaneengesloten gemaakt worden. In beide gevallen komen de horizontale boven- en ondersteken steeds onderling te verspringen; bij de open flanelsteek vallen de steken precies tussen elkaar; bij de gesloten vorm, waar de bovensteken en de ondersteken geheel aan elkander aansluiten liggen ze halverwege boven elkaar.

De aangesloten steek is heel geschikt als vulsteek. De achterzijde wordt gevormd door twee rijen stiksteken.

Ook bij het bekende *schaduwwerk* wordt deze steek gebruikt; alleen ligt daar de flanelsteek aan de achterzijde en laat de voorzijde alleen de beide rijen stiksteken zien, die het motief omlijnen. Doordat de stof, waarop dit werk gemaakt wordt, transparant is, komt het motief uit, doordat de flanelsteekvulling dit ondoorschijnend maakt.

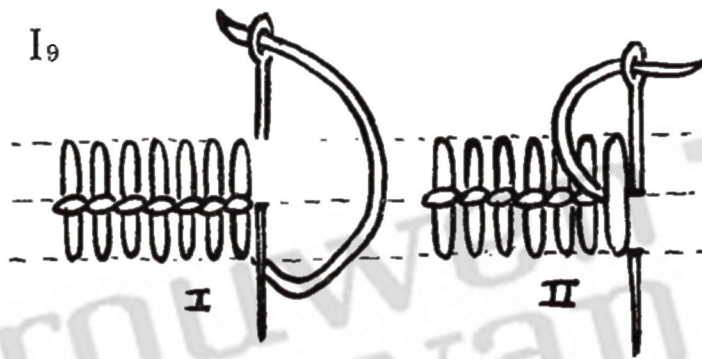
De open flanelsteek kan in allerlei verhoudingen voor

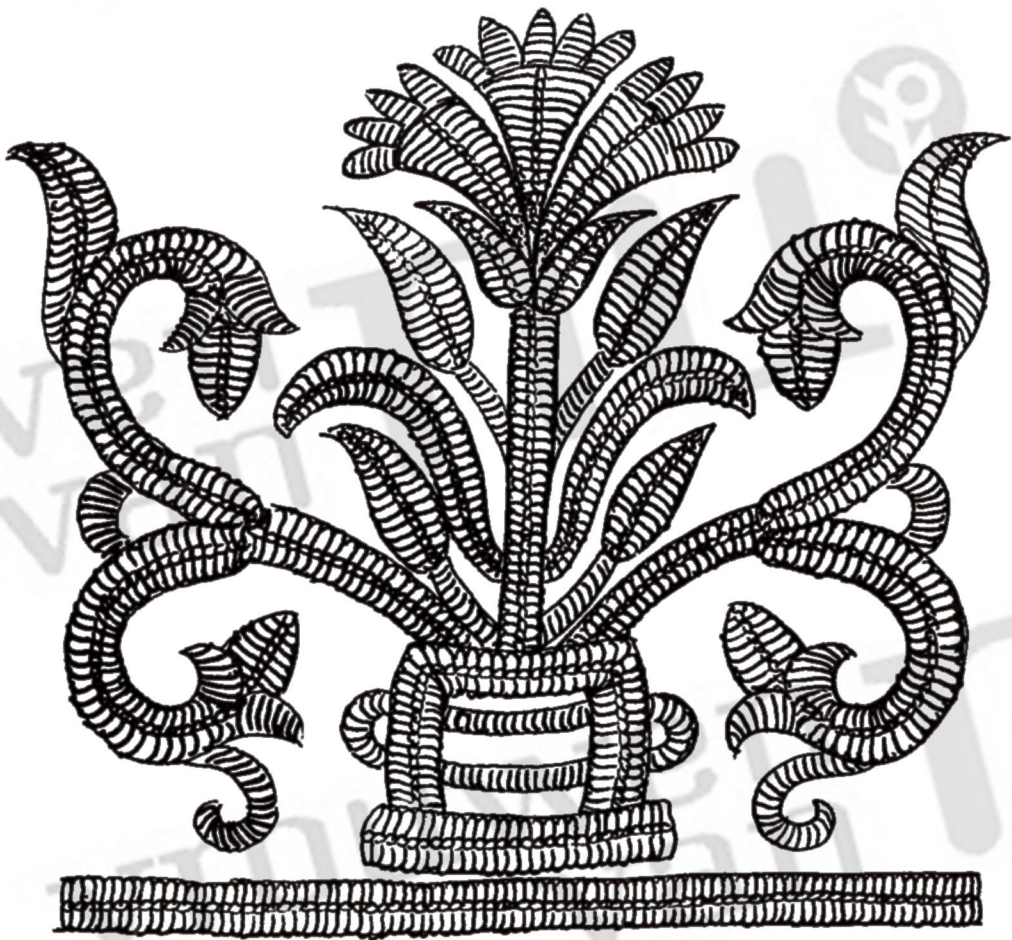
allerlei doeleinden dienen, als siersteek voor randjes, maar ook in verband met andere borduursteken. Zo komt men hem in sommige volkskunstborduursets tegen als fijn lijnsteekje voor takjes en steeltjes, waar hij heel levendig en geestig doet.

19. *Roemeense steek I₉*. Bekijken wij deze steek goed, dan zien wij, dat het eigenlijk een variatie is van de flanelsteek, waarbij de steken rechtstandig liggen, inplaats van horizontaal. Er zijn verschillende verhoudingen mogelijk. Het diagram laat de steek volkomen rechtstandig zien. De draad komt onderaan uit; wij steken nu recht er boven, links van de draad in en komen

halverwege uit; daarna steken wij rechts van de draad

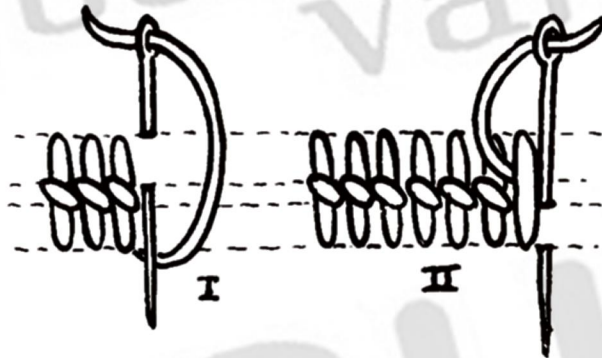

halverwege in en komen beneden uit. Er ontstaat zo-

doende een lange steek met een klein dwarssteekje er

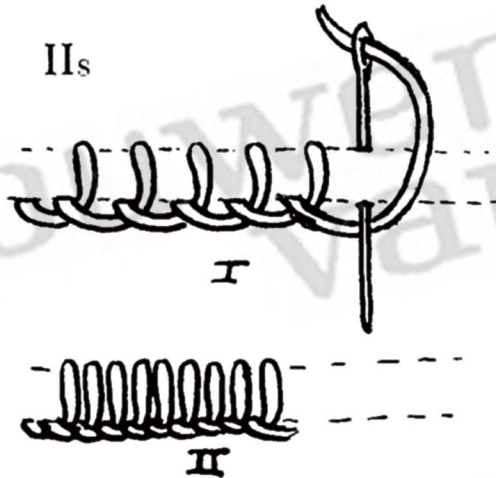
over heen. Het geeft een mooi gevuld dik borduursel. Het Roemeense werk geeft prachtige motieven te zien, die geheel in deze steek gewerkt zijn. Ook vormen, die smaller beginnen en breder uitlopen, laten zich hier mooi mede opvullen, zoals bijgaand schetsje aantoont. Ook andere verhoudingen zijn mogelijk. Zo kan men de beide steken naar het midden toe iets korter nemen, zoals bijgaand diagram aangeeft; de middelste steek komt zo-

doende schuin te liggen. Ook kan men de beide steken enigszins diagonaal nemen, zodat het geheel schuin loopt. De steek is ook geschikt als vlakvulling; men laat de steken van de ene rij dan even tussen die van de vorige rij in vallen. Ook bij een lijnmotief, waar twee lijnen elkander raken, grijpen ze zo even in elkander. De steek voegt zich ook goed in bochten, waarbij hij in de buitenbocht iets ruimer komt te liggen. Het is een prettige steek om zelf eens mede op ontdekking uit te gaan, dat zult ge zien, als ge het eens probeert.

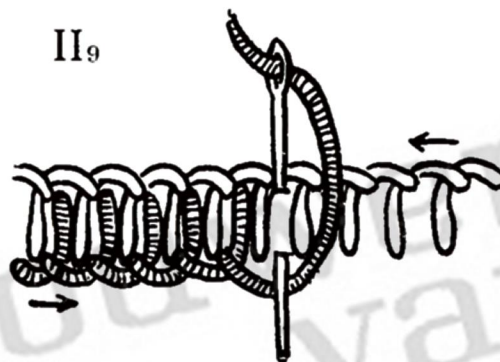
20. *Festonsteek II_s*. Zo springt bij wat nadere beschouwing ook onmiddellijk de verwantschap in het oog van de festonsteek met de reeds behandelde kettingsteek. Alleen liggen de steken nu niet in elkanders verlengde.

maar naast elkaar. De steek kan open en aaneensluitend gewerkt worden. In het laatste geval vormen de dicht opeenliggende lussen een koordje. De steek, vooral de open steek, is heel geschikt voor omlijnningen, zowel met

de lussen naar buiten als naar binnen, en voegt zich goed in rondingen. Ook als vlakvulling kan hij gebruikt worden, waarbij dan de ene rij steken in de lussen van de vorige rij gestoken wordt.

21. De Hongaarse steek II₉ is eveneens een toepassing van de festonsteek. In het Hongaarse werk wordt

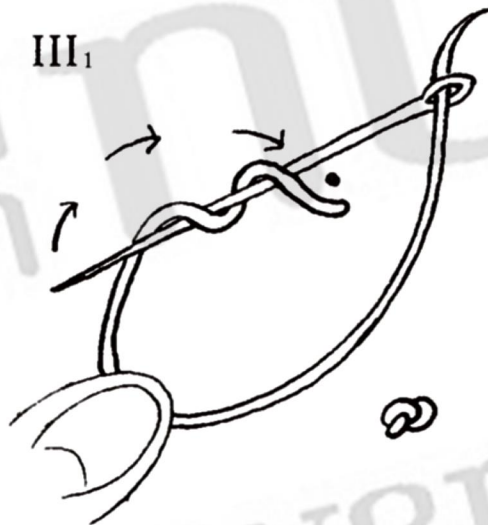

hij gebruikt voor de brede zware lijnmotieven, die zo

dik op de stof liggen. Hij vraagt stevig, goed opvullend materiaal, dikke koordzijde of wol.

Eerst wordt naar één richting de festonsteek gewerkt, over de gehele breedte van de te vullen lijn, en wel zo, dat de steken net niet aansluiten. Hierna wordt het werk omgekeerd en wordt de tweede rij festonsteken tussen de eerste in gewerkt, eveneens over de gehele breedte, zodat het begin van de steek schuil gaat onder het lusje van de vorige rij.

22. *Knoopjes III₁*. De knoopjes vormen een heel bruikbaar element in ons borduurwerk; zij kunnen een motief op geestige wijze aanvullen en verlevendigen. Ook in een rij, als onderbroken lijn dus, kunnen ze goede diensten doen en eveneens als vulsteek, dicht aaneen-

sluitend, bijv. voor bloemharten of voor een rulle vlakvulling.

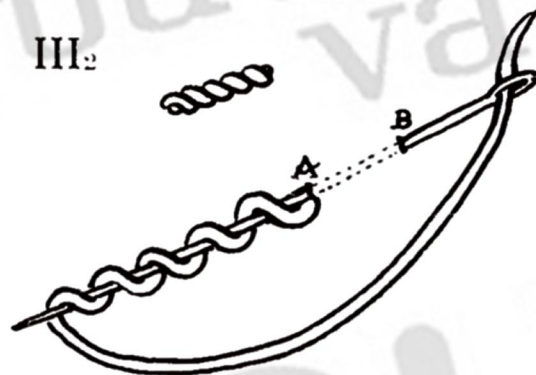
Jammer genoeg geven ze vaak aanleiding tot moeilijkheden; ze mislukken dan, zonder dat wij eigenlijk weten, waarom. In de eerste plaats moeten wij natuurlijk nooit

terugsteken in hetzelfde gaatje, waar de draad uitkwam, want dan trekken wij de knoop door. Liefst steken wij terug even *schuin* naast het punt van uitgang; dat geeft de meeste kans, dat de knoop blijft zitten.

Maar nu wat het winden van de draad om de naald betreft. Meestal slaan we de draad tweemaal om de naald, voor fijnere knoopjes eens, voor dikkere driemaal. Veel hangt hierbij natuurlijk af van het materiaal, dat we gebruiken. Dit winden nu gebeurt het best als volgt: We nemen de draad in de linkerhand en winden van de stof naar de hand toe. Dan draaien we de naald naar het punt, waar we terugsteken en houden daarbij de windingen goed aangesloten. Wij zien dan, dat de draad onder de windingen uitkomt, terwijl de draad, die wij doortrekken, er boven ingaat. Als wij nu doortrekken kan er niets gebeuren en krijgen wij een mooi regelmatig knoopje. De fout, die hier gemaakt wordt, is, dat men de knoop gemakshalve alleen met de rechterhand maakt, de windingen zodoende van de hand naar de stof toe neemt, zodat de draad boven de windingen ligt en er ook boven doorheen gaat, met het resultaat, dat de hele knoop weggetrokken wordt.

23. De *staafknoopjes* III₂, in het Engels Bullion Knot genaamd, zijn minder bekend. Zij vormen een soort rups, langer naarmate men meer windingen op de naald neemt. Het vereist wel enige oefening om ze netjes en regelmatig te kunnen maken. Nodig is een naald met een smal oog; anders geeft het doortrekken teveel moeite en brengt de regelmatigheid in gevaar. Zoals het diagram doet zien, komt de draad in het linkerpunt A naar boven; de naald wordt dan bij B zoveel naar rechts

ingestoken als de lengte van de knoop zal bedragen, en nogmaals in het linkerpunt A naar voren gebracht. Nu wordt de draad een aantal keren om de naald gewikkeld, bijv. 5, 7 of 10 maal, naargelang de vereiste lengte. Deze windingen worden met de linkerduim tegengehouden, terwijl naald en draad er voorzichtig doorheen worden getrokken en alleen op het laatste ogenblik, als de knoop omgedraaid wordt naar het rechterpunt toe, losgelaten

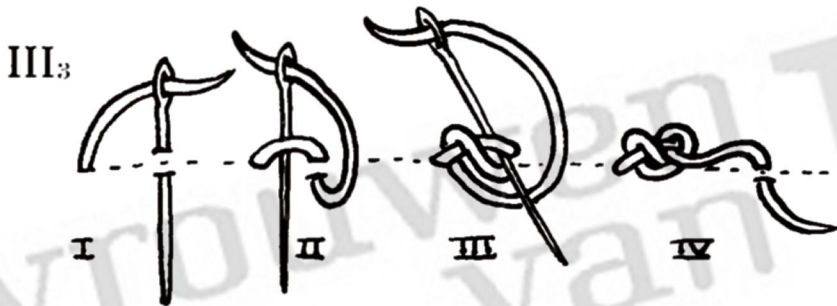

en zo nodig na het doortrekken nog even aangeschoven. De knoop komt dan als een geringd rupsje op de stof te liggen. Door de knoop langer te maken dan de afstand tussen de beide punten komt hij in een bocht te liggen, wat ook in sommige gevallen een aardig effect kan maken.

24. *Dubbele knoopsteek* III₃. Dit is een lijnsteek, die, in tegenstelling met de onder II₆ beschreven steek, wèl een echte knoopsteek is. Het diagram geeft hem in de vier opeenvolgende fasen weer.

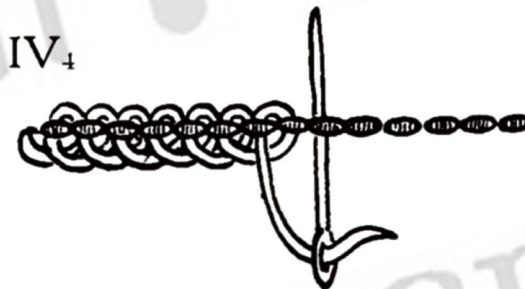
Eerst een klein verticaal steekje, even rechts van het punt, waar de draad uitkwam; daarna van boven naar beneden door het gevormde lusje steken, zonder in de stof te steken; dan ditzelfde nog eens doen, dus weer door het eerste lusje, maar nu rechts van de vorige steek

en over de draad heen, zodat een festonsteek ontstaat, die aan wordt getrokken, waardoor de knoop gevormd wordt. Door deze knoopjes aansluitend te werken, ont-

staat een korrelige lijn, ook weer heel geschikt voor ranken.

25. De *Pekinese steek* IV₄ behoort tot de groep van samengestelde steken. Het begin is alweer de stiksteek. Vervolgens wordt de draad door de steken gehaald, op de wijze, die het diagram aangeeft; dus van links naar rechts, door de tweede steek naar boven, door de eerste naar beneden, door de derde naar boven, door de tweede

naar beneden, door de vierde naar boven, enz. Op de tekening ligt de naar beneden gestoken draad over de vorige steek heen; men kan ook onderdoor steken, mits men maar aan de eenmaal gekozen manier vasthoudt. Men kan deze steken min of meer strak doorhalen; al

te los is echter niet praktisch, daar de lusjes dan al te gemakkelijk opgehaald kunnen worden. Deze steek doet het goed als lijnsteek en kan ook een heel aardig effect maken in twee kleuren.

26. *Doorregen stiksteek* IV₅. Ook deze samengestelde steek begint met een rij stiksteekjes. Daarna haalt men dezelfde draad of één van een andere kleur onder

IV₅

de stiksteken door (niet door de stof), beurtelings naar boven of naar onder, zodat een fijn golflijntje ontstaat. Niet te strak aantrekken, maar ook niet zó los, dat lusjes ontstaan.

27. *De zig-zag kettingsteek* II₁₀, een fantasiesteekje, dat voor randjes wel aardig toegepast kan worden, en soms in borduurwerk ook voor een enkel detail wel goed

II₁₀

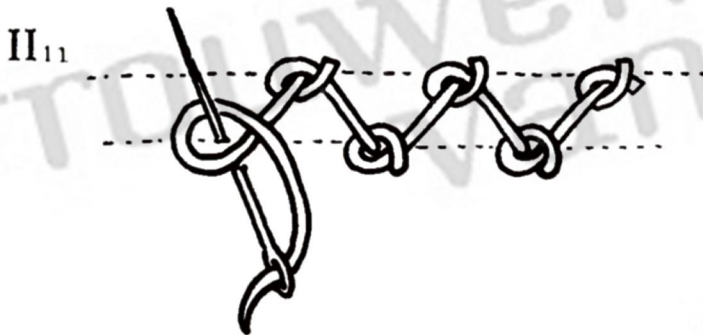

zal doen, eventueel met knoopjes of losse kettingsteken in de openingen.

Veel is hier niet van te zeggen; het diagram spreekt voor zichzelf; alleen moet men bij het insteken even in

de draad van de lus steken, zodat deze vastgezet wordt en niet weg kan trekken.

28. De *zig-zag knoopsteek*, II_{11} , is ook een dergelijk siersteekje. Let goed op de richting van de steken; naar beide zijden wijzen de overkruisende draden naar buiten;

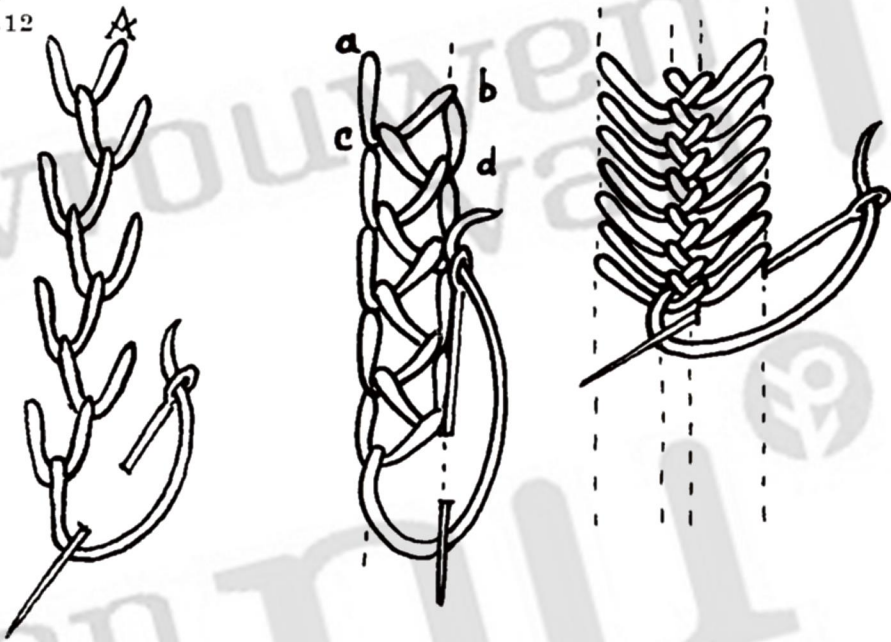
de onderste steek wordt dus op tegengestelde wijze gemaakt als de bovenste die wij bij II_6 beschreven, zoals in het diagram duidelijk uitkomt. Velen vinden het gemakkelijker om eerst de naald te steken en dan de draad er om heen te leggen. Men kan deze steek ook in aansluitende vorm maken en krijgt dan een dubbele rij knoopsteken, verbonden door bijna horizontale verbindingssteken.

29. De *taksteek*, II_{12} , is weer een variatie op de festonsteek, waarbij feitelijk alleen de steekrichting verschilt. Zoals de drie gegeven diagrammen aantonen, is bij deze steek een groot aantal verschillende vormen mogelijk. Met wat experimenteren vindt U er stellig nog enige variaties bij.

De eerste manier geeft de steek, zoals wij die allen kennen. Wat de verhouding betreft, de steek *b* valt midden tussen *a* en *c* in; *c* weer midden tussen *b* en *d*;

verder kan men de verhouding naar verkiezing wijzigen; de beste is zó, dat men altijd de nieuwe steek insteekt op dezelfde hoogte als de draad uit de vorige komt. De steken even schuin naar het midden steken, maar niet tot het midden.

II₁₂

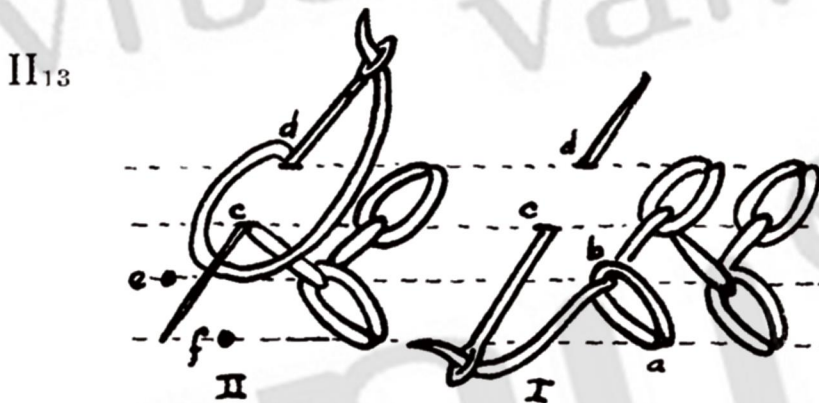

Dichter in elkaar geschoven, meer in de breedte gerekt, krijgt men een steek, zoals de meest rechtse manier laat zien, waarbij de steken zo diep genomen zijn, dat in het midden een smal vlechtje ontstaat. Deze taksteek vormt een prachtige vulsteek voor bladvormen, waarbij dan geen buitenomtrek nodig is. Neemt men de steek ondieper en het middengedeelte breder, dan ontstaat weer een heel ander effect. Ook door horizontaal te steken, inplaats van schuin.

De middelste manier geeft de steek aan de buitenzijde aansluitend. Ook hier verspringen de steken aan weerszijden, zoals boven werd aangegeven. Bij *a* beginnend, maken wij de eerste steek schuin van *b* naar *c*; de vol-

gende verticaal van *b* naar *d*, en verder steeds verticaal, beurtelings links en rechts. Deze steek leent zich, evenals de brede kettingsteek, voor het werken over een onderliggende draad of andere vulling heen.

30. Wij beëindigen deze eerste serie met de *tak-kettingsteek*, II₁₃, een combinatie van beide steken, waarvan het ontcijferen aan de hand van het diagram wel geen moeite zal kosten.

Verdere steken geeft het tweede deeltje van de borduur-handleidingen.

Gaat nu met deze steken eens aan het werk, zoals wij U aanrieden. Neemt dan eens één van de motieven van de bijbehorende patronenserie en werkt die op Uw eigen wijze uit; of op verschillende manieren. Doet het bijvoorbeeld eens in samenwerking met anderen; richt eens een handwerkmiddag of -avond in op geregelde tijden, waar gij samen proeven neemt en ieder met eigen vondsten elkanders ervaring helpt verrijken. Dat werkt animerend en het gezamenlijke werk in de familiekring geeft de rust en de huiselijkheid, waar onze tijd zo'n behoefte aan heeft.

En dan nog een raad: Als gij kinderen hebt van 6 jaar en ouder, probeert dan ook met hen eens de eenvoudigste van deze steekjes; en laat ze er kleine handwerkjes mee maken, waar ze wat aan hebben; bijv. het versieren van een eigen jurkje of schortje, of iets voor een cadeautje. Wanneer zij, jong zijnde, de vreugde en de voldoening van het eigen werk leren kennen, zullen zij er in hun later leven de vruchten van blijven plukken.

vrouwen van nu

vrouwen van nu®

vrouwen van nu

vrouwen van nu

vrouwen van nu®

vrouwen van nu